

Hukuk Sistemimiz Mülkiyet Hakkına Ne Kadar Saygılı?

Bir Avrupa İnsan Hakları Divanı Kararı Ardından Kâzım Berzeg'le Röportaj

Levent Korkut: Önümde 9 Temmuz 1997 tarihli bir *Avrupa İnsan Hakları Divanı* kararı duruyor. Temel başvuru konusu kamulaştırmaya ilişkin, baraj yapımı nedeniyle mülkleri kamulaştırılan köy arazisi ve konutu ile tarımsal arazi sahibi kimi vatandaşlarımız bu kamulaştırmanın karşılığı olan paralarını zamanında alamamışlar ve ödeme birkaç yıl sonra yapılmış. Ödeme yapıldığında ise devlet gecikmeden dolayı sadece %30 faiz ödemiş, oysa gecikme döneminde Türkiye'de %100 civarında bir yıllık enflasyon oranı söz konusuymuş. Vatandaşlar aldıkları faizin yetersizliği nedeniyle Türk mahkemelerine başvurmuşlarsa da bir sonuç alamamışlar. Türk mahkemelerinde bütün yolları tüketildikten sonra Avrupa Mahkemesine başvurmak yoluna gitmişler ve sizi avukat olarak tutmuşlar. Avrupa Mahkemesinin 9 Temmuz'da verdiği karar bu başvuru ile ilgili ve dava başvuranların lehine sonuçlanmış...

Kâzım Berzeg: Benden örnek almak suretiyle telefonla, faksla, gelip büroma görüşerek, kabul edilirlilik kararından sonra aynı konuda dava getiren avukatlar oldu. Onların sayısının ne olduğunu bilemiyorum. Yalnız benim aynı konuda 144 adet başvurum var.

Korkut: Kısaca, benim çok genel hatlarıyla bahsettiğim dava hakkında bizi biraz bilgilendirirseniz...

Berzeg: Levent Bey siz sistemi, prosedürü biliyorsunuz. Avrupâ'da insan hakları yargı sistemi 1954'ten bu yana faaliyette. Türkiye, Komisyona başvurma yetkisini 1987'de kabul etmişti. Divanın yargı yetkisini de 1990'da kabul etti. Sistem bildiğiniz gibi üç kademedен oluşuyor. İlk kademe Avrupa İnsan Hakları Komisyonu; Türkiye'den yapılan başvurularla ilgili gazete haberlerinin aşağı yukarı çok büyük kısmı komisyon safhasıyla ilgili. Komisyon, incelemesi sonucunda ya insan hakları ihlâlini tespit ettim diyor ve bir karar veriyor veya başvuruyu insan hakları ihlâli mahiyetinde görmediği yolunda karar veriyor. 1954'ten 1996 sonuna kadar bireysel başvuru hakkını kabul eden ülke sayısı tüm Avrupa'da 22 devletti, şimdi sayısı arttı. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yapılan başvuruların sayısı 34.280 kadar, Komisyon bunların ancak 3400'ü hakkında kabul edilirlilik kararı vermiş. Komisyon verdiği 3400 kabul edilirlilik kararı ile insan hakları ihlâli olduğunu veya insan hakları hukukuna, veya genel olarak hukuka aykırılığı tespit ediyor. Yani, Komisyon aşamasında yapılan, olayın incelenmesi ve bir insan hakları ihlâli olup olmadığının belirlenmesi, bu aşamada henüz dava sonuçlanmıyor.

Korkut: Tespit daha ziyade bir filtre görevi görüyor. Bu davaya bakılabilir, mahkeme davayı inceleyebilir şeklinde...

Berzeg: Kabul edilirlilik kararı ön safha. Komisyon, ben bunu tespit ettim, tespitimin neticelerini sunuyorum diyor. Eğer Komisyon bir insan hakları ihlâli tespit ederse ya dava mahkemeye gidiyor ya da taraflar anlaşarak davayı bu aşamada sona erdiriyorlar, bu ikinci yola teknik olarak dostça çözüm diyorlar. Devletler genellikle, ihlâl tespit eden Komisyon kararları üzerine dostça çözümü kabul ediyorlar. Türk devleti, birkaç benim hatırladığım, dışkı yedirme, Kutlu Sargin olayları gibi davalarda kabul edilirlilik kararı üzerine, tazminat ödemek suretiyle dostça çözümü kabul etti ve gereğini yaptı.

Korkut: Ancak Komisyon'un verdiği karar bir mahkeme kararı değil.

Berzeg: Hayır, ihlâli tespit eden bir kanaat bildirme kararı.

Korkut: Dostça çözümün prosedürü ne, nasıl çalışıyor ?

Berzeg: Taraflar üzerinde uzlaşacakları bir tazminat miktarında anlaşılıyorlar, Komisyon maddi zararın şu kadar olduğunu tespit ediyor ve çözümde taraflar serbestler.

Korkut: İstedikleri gibi uzlaşıyorlar.

Berzeg: Evet. Komisyon yalnız bu uzlaşmayı tescil ediyor ve onun gereğinin yapılmasını takip ediyor. Yalnız, dostça çözümün olmadığı durumda, Komisyon ayrıca kanaatini belirten bir rapor yazmak suretiyle ki bu rapordaki kanaat kabul edilirlilik kararından farklı da olabiliyor, konuyu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine gönderiyor. Bakanlar Komitesi de, uygun görürse en üst merci olan Avrupa İnsan Hakları Divanı'na gönderiyor. Avrupa İnsan Hakları Divanını kararı artık mahkeme kararı. Devletler komisyona başvuru hakkını tanıdıktan sonra ayrıca Divan'ın da yargı yetkisini tanıdıktan sonra dava Divan'a gidebilir. Türkiye komisyona başvuru hakkını 1987'de, Divan'a yargı yetkisini de 1990'da kabul etti. Bildirimlerini yaptı. Sariye Akkuş davası da

örnek davadır. Diğer başvuruların isim sırasına göre seçilmiş örneğidir. Tabii, benim açtığım davalar tek grup değil, dört grup halinde ele alınıyor.

Korkut: Yani bu karar diğer kararların da benzer şekilde çıkacağına bir işaret.

Berzeg: Diğerleri için emsal. Ötekiler de bu neticeye varacak diye emsal, zaten Mahkeme bu nedenle davaları gruplayıp tek bir davayı örnek olarak alıyor. Akkuş için kabul edilirlilik kararını 1994'te komisyon vermişti. Sulha veya dostça çözüme davet etti. Ben dostça çözümü kabul ediyorum dedim. Hükümet dostça çözümü kabul etmediğini bildirdi.

Korkut: Bir gerekçe gösterdi mi?

Berzeg: Göstermedi.

Korkut: Yani size yazılı bir şey geldi mi?

Berzeg: Gelmedi. Komisyona bildiriyor. Komisyon da bana tebliğ ediyor.

Korkut: Türk hükümeti ile doğrudan görüştünüz mü?

Berzeg: Doğrudan da görüşmedim. Görüşmeye de gerek görmedim. Hükümetten bir teklif de gelmedi. Durum şuydu; Komisyon zaten dostça çözümü kabul edip etmediğini de bana soruyor. Ben çözümü kabul ettiğimi, istediğimi bildirdim. Aynı şekilde hükümete de soruyor. Hükümet cevabında dostça çözümü kabul etmediğini bildirdi. Şimdi, Komisyon kararından sonra, konu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne gidiyor. Sisteme göre Bakanlar Komitesi uygun görüyorsa dava açılmasına yeşil ışık yakıyor, ama uygulamada Bakanlar Komitesi genellikle pek fazla bir eleme yapmadan Divan'a dava açıyor. Divan'a dava açma yetkisi başvuranın değil, bu yetki Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin. Şimdi, benim davalarım dönecek olursak, Sariye Akkuş davasında dostça çözüm Türk hükümeti tarafından kabul edilmediğinden ve dola-

yısıyla bu aşamada bir çözüme ulaşılamadığından, Bakanlar Komisyonu tarafından 1996'da Avrupa İnsan Hakları Divanı'na götürüldü. Şimdi, sayısal olarak da Divan'a giden davaların öneminin nisbetini ifade etmeye çalışıyorum. Komisyon'a 1996 yılı sonuna kadar kırkiki yıl içinde yapılan başvurudan 3400'ü için kabul edilirlilik kararı vermiş, bunu yukarıda ifade ettik. Aynı dönem içinde, dostça çözüme bağlanmadığı için Divan'a giden bütün Avrupa ülkelerinden dava sayısı da 784'ten ibarettir. Yani çok küçük %2 gibi bir nisbet. Yani, Divan'a giden davalar sırf Divan'a gittiği için, Avrupa hukuku bakımından hangi neticeye bağlanırsa bağlansın önem ifade ediyor.

Korkut: Karara bağlananlar da zaten 650 civarında...

Berzeg: Şimdi son ayların rakamını bilmiyorum ama karara bağlananların 700'e yaklaştığını sanmıyorum. Yalnız, bunların içinde devletler aleyhine 96 sonuna kadar tesis edilmiş kararların sayısı da 3400'e karşı 280 dolayında, yani %1'den daha az. Bu bakımdan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun kabul edilirlilik kararına rağmen Divana giden davaların bir kısmını Divan reddediyor. Mesela benim Strasbourg'da aynı gün duruşmaya girdiğim Faruk Kalaç davasını Divan reddetti. Türkiye'ye karşı, benim müvekkilim Sariye Akkuş davasını Türk hükümetinin tazminata mahkumiyeti sonucuna bağladı ve bu karar Avrupa Hukuku bakımından da emsali çok az olduğu ve 40 yılda olumlu olarak sonuçlanan 280 davanın arasına girdiği için önemli emsal bir karar niteliğinde.

Korkut: Alanında kaçınıcı dava?

Berzeg: Alanında da önemli bir karar. Divanın mülkiyet hakkı hakkında verdiği başka kararlar var ama, mülkiyet hakkı konusunda verdiği kararların çoğunluğu red mahiyetinde. Yani o bakımdan da önem taşıyor. Divanın ve komisyonun dayandığı hukuki esas ne dediniz. Onu söyleyeyim. Türkiye Avrupa Konseyi'nin

evvela kurucu üyelerinden, ilk kurucusu değil ama kuruluşundan hemen bir ay veya iki ay sonra davet edilip katılmış, 1949'da. Sisteme başvuruyu 87'den itibaren kabul etmiş olmasına rağmen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ve bunun bir numaralı ilk eki olan 1952 tarihli Paris Protokolü'nü 1954 yılında 6366 kanunla onayladı Türkiye. Anayasanın 90. maddesinin son fıkrasına göre, bildiğiniz gibi usulüne uygun olarak onaylanmış milletlerarası sözleşme veya anlaşmalar kanun hükmündedir. Bu madde onaylanan anlaşmalar aleyhine anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine de gidilemez hükmünü de ihtiva ediyor.

Korkut: Bu madde tartışmaya da yol açıyor.

Berzeg: Tartışılıyor. Hatta kanunun üstündedir diyenler de çoğunlukta. Türk yargısı, anayasanın bu hükmüne dayanarak onaylanmış bulunan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ve 1 numaralı Paris Protokolü'nü hiç uygulamadı değil, bazı istisnai yerlerde atıfta bulunan mahkemeler oldu. Mesela benim hatırladığım, Danıştayın 5. Dairesinin ekseriyetle verdiği bir kararı var. Ancak Anayasanın bu hükmü Türk yargısınca pek fazla ciddiye alınmadı. 6366 sayılı ve 1954 tarihli kanunla onaylanmış 1 numaralı ek protokol olan, Paris Protokolü'nün birinci maddesi mülkiyet hakkına tahsis edilmiş ve bu düzenleme ile mülkiyet hakkı da insan hakları çerçevesinde güvenceye alınmış. Mülkiyet hakkı başından beri klasik hak ve özgürlüklerin çerçevesinde düşünülmüş. 1789 Fransa İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nin 17. Maddesinde mülkiyet hakkı, temel insan haklarından görülmüş ve güvenceye alınmıştır. Yine, bu hak 1948 Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 17. Maddesinde ele alınmıştır. Mülkiyet hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1950 tarihli ilk metninde yok ama 1 numaralı ilk protokolün 1. Maddesinde yer alıyor. Bu kararın dayanağı da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1 numaralı eki olan

1952 tarihli ve Türkiye'nin 6366 sayılı kanunla onaylamış olduğu Paris Protokolü'dür. Türkiye'de bir tartışma var, gazetelere çokça intikal etti, gerçi benim de o istikamette yazım yayınlandı bir gazetede, Yeni Yüzyıl'da. Türkiye'ye karşı çifte standartlı Avrupa yargısı iddiası var. Bu da genellikle, Türkiye'de yargı yoluna başvurulmadan, Türkiye'de yargı yolları tüketilmeden yapılan başvuruların Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilmesi sonucu ortaya atılan bir iddia.

Korkut: Yani bir kişinin Avrupa mahkemesine gidebilmesi ve başvurabilmesi için Türkiye'deki temyiz yolları dahil olmak üzere bütün yargı yollarını tüketmiş olması gerekiyor.

Berzeg: Kesin karar aldıktan itibaren de 6 ay içinde başvurusunu yapmış olması lazım.

Korkut: Ama bazı istisnai uygulamaları oluyor.

Berzeg: Evet oluyor tabiiyle. Yalnızca Türkiye'ye karşı değil, İtalya'ya, İngiltere'ye karşı Portekiz'e karşı da var.

Korkut: Türkiye'ye karşı özel bir önyargı olduğunu zannetmiyorum.

Berzeg: Sanmıyorum, yani daha önce İngiltere'ye karşı aynı mahiyette karar vermiş Portekiz'e karşı aynı mahiyette karar vermiş, İtalya'ya karşı aynı mahiyette karar vermiş, kararlar vermiştir. Bu artık Mahkemenin içtihadı haline gelmiş. Mahkeme, aynı içtihat uyarınca Türkiye'ye karşı da karar veriyor. Yani Portekiz, İtalya, İngiltere'ye karşı karar verdiği göre ya onlara da önyargılı veya Türkiye'ye önyargılı değil veya onlara karşı da çifte standartlı.

Korkut: Şunu belirtmek lazım. Avrupa Mahkemesi bu konularda son derece dikkatli ve diplomatik yönü olan bir mahkemedir.

Berzeg: Son derece dikkatli, benim davam

altı sene sürdü. Bu süreçte çok şey öğrendim. Edindiğim kanaat, Mahkeme aslında devletlere karşı son derece ihtiyatlı. Yani muallakta olan bir kararı kesinlikle kabul etmiyor. Türkiye'nin taraf olduğu davalarda da öyle. Yargı yolundan sonuç alınamayacağını ifade eden bir kanun hükmü varsa Mahkeme bütün devletlere karşı yargı yolunun tüketilmesi kuralını uygulamadan karar verebiliyor.

Korkut: Konumuzun dışında ama Kalaç davasında da aynı durum sözkonusuydu galiba.

Berzeg: Kalaç davası, bir subayın re'sen emekliye sevk edilmesine karar veren Yüksek Askeri Şura'nın bir işlemine karşı açılmıştı. Bilindiği gibi, Anayasa'ya göre Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı yargı yoluna başvurulamıyor. Dolayısıyla yargı yolunu tüketmeden -zaten tüketilecek bir yargı yolu da yoktu- doğrudan dava açma olanağı bu dava için kabul edildi. Mahkeme, Kalaç davasını esaslan reddetti, prosedür yönünden değil de esaslan reddetti. Sözleşmenin başka bir hükmüne göre gitmiş olsaydı belki tutturabilirdi.

Korkut: Sizin davalarınızda da benzer bir durum var, yani iç yargı yollarının tüketilmesine gerek kalmadan Avrupa mahkemesine gidilebiliyor.

Berzeg: Türk İcra İflas Kanunu'nun 82. Maddesi, iç hukukta bireylerin devlete karşı alacaklarının tahsilini dava yoluna götürmek imkânını kısıtlamış olduğundan ve diğer devletlere karşı verilmiş emsal kararlar çerçevesinde, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divan, Türk devletinin dava yolu tüketilmeden Avrupa İnsan Hakları Divanı'na başvuruldu savunmasını kabul etmedi. Çünkü 82. Maddenin varlığı karşısında dava yoluna gitse dahi netice alamazsın. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın bir kriteri daha var, dava yolunun sonuç alınabilir mahiyette olması gerekir. Bu hem Komisyonun hem Divanın muhtelif kararlarında ifade edilmiş. Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna doğrudan gidile-

bilmesi için dava yolunun sonuç alınabilir mahiyette olması da gerekir. Dava açma olanağı varsa dahi, ülke içinde yasal düzenlemeler ve yerleşmiş mahkeme içtihatları bu davadan olumlu bir sonucun çıkmayacağı sonucunu veriyorsa tüm yollar tüketilmeden Avrupa'ya başvurulabilir. Yargı yoluna gidilmesinin içtihadı göre sonuç vermeyeceğini ispat ettiğiniz takdirde ilgili ülkede yargı yolunun tüketilmesi şartı aranmadan dava incelemeye alınıyor. Divan kararları arasında bunun gibi birkaç örnek daha var.

Korkut: Özet olarak şunu söyleyebiliriz. Siz Türkiye'de yargı yolunu en sonuna kadar götürmeden Divan'a başvurduunuz ve başvurunuz kabul edildi.

Berzeg: Evet. İtalya'ya, İngiltere'ye, Portekiz'e karşı verdiği kararları emsal göstermek suretiyle yargı yolunu tüketmeden başvurumun kabulünü istedim, çünkü Türkiye'de Yargıtay'ın ilgili dairesinin yerleşmiş içtihadı benim davamın olumsuz sonuçlanacağını gösteriyordu. Başvuru dilekçemde, Yargıtay'ın içtihadına göre benim yargı yoluna gitmemin faydası yoktur, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun yerleşmiş kararı şudur, bağlayıcı kararı şudur, bu karar çerçevesinde benim yargı yoluna gitmemin bir pratik sonucu, bir faydası olmayacaktır dedim. Komisyon ve Divan başvurumu diğer devletlere karşı verilmiş emsal kararlar çerçevesinde inceledikten sonra ve benimle aynı kanaate vardıldıktan sonra kabul etti. Bu bakımdan Türkiye'ye karşı çifte standartlı bir uygulama yoktur. Divan'ın Türkiye'ye karşı önyargılı olduğu iddiaları, genellikle yargı yolu tüketilmeksizin kabul edilen davalara dayanıyor. Bu iddialar ya bilgisizlikten veya Avrupa'ya karşı husumet yaratma kastından doğan iddialardır. Türk kamuoyunda Avrupa'ya karşı husumet biriktirmenin Türkiye'ye çok büyük zararı var, Türkiye'ye ise hiçbir faydası yok.

Korkut: Daha da önemlisi, doğru olmayan bir şeyi doğruymuş gibi gösterip ahlâk kural-

larına da aykırı bir tutum sergileniyor.

Berzeg: Ahlâk kurallarına da aykırı. Avrupa'da çifte standart uygulaması yoksa, "vay bize çifte standart uyguluyor" diye Türk kamuoyu Avrupa'ya karşı düşman haline getiriliyorsa bu siyasi yönden yanlış, ahlâk kurallarına aykırı. Onu da bu vesileyle ifade etmiş olayım. Divan bizim başvurumuzla davamızın haklı olduğuna netice itibarıyla karar verdi. Bu karar Avrupa hukuku bakımından da önem taşıyan bir karardır. Ayrıca, ben bu kararla Türkiye'ye büyük hizmet yaptığımı inancındayım. Niye? Türkiye hukuk devleti olmalıdır. Bunda Türkiye'nin menfaati vardır. Devlet evvela bütün klasik tarifleriyle bir hukuki varlıktır. Devlet kendi hukukunu inkâr ediyor veya kendi hukukunu ciddiye almıyorsa, devlet olma ciddiyetini kaybeder. Bu da kamuoyunda güvensizlik ve huzursuzluk yaratır. Yani, devletin vazifesi icra dairelerini kurmak suretiyle Ahmet'in Mehmet'e olan borcunu ödetmektir. Bu görevi ifa etmesi gereken devlet, kendi borcunu ödemiorsa Ahmet'e, Mehmet'e olan borcunu ödemeye de yüzü olmamak gerekir. Birinci yönü bu. Bir diğer şeyi de ifade edeyim. Türkiye'de aslında bu kabil gelişmeler 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra, askeri müdahalenin nasılsa hakim kıldığı değişik bir zihniyetle başladı. Yani 1980' den önce Türkiye'de mahkeme kararının gecikmeden ifa edilmesi konusundaki devlet ciddiyeti hakikaten ileri düzeydeydi. Kaldı ki Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nda, hükme bağlı borçların gelecek yıl bütçesi beklenmeksizin ödenmesine dair hüküm de vardır. Yani bütçe sorunu yoktur. 1920'lerin TC'si Muhasebe-i Umumiye kanununu kabul etmiş. Borçlar derhal ödensin, gecikilmesin düşüncesiyle yapmış ve bu 1980'e kadar aşağı yukarı böyle devam etmiş. 1980'den sonra kanunlar da çok fazla değişmedi ama zihniyet değişti ve hukuku bu suretle ihlâl edenler, devleti bu suretle savunduklarını sanmaya başladılar. Aslında devleti tahrip ediyorlar. Şimdi gazetelere intikal eden bilgilere göre, benim Avrupa İnsan Hakları

Divan'ından aldığım kararı takiben 5-6 sene den beri ödenmeyen birikmiş borçların en geç yıl sonuna kadar ödenmesi hususunda Bakanlar Kurulu'nun kararlar aldığını öğreniyoruz. Bu borçların artık gecikmeden ödenmesi gerekir, çünkü borç devletin borcudur. Devletin mahkemesinin kararına bağlı borcudur. Benim elde ettiğim karar Türkiye'ye çok büyük bir hizmettir. Hizmetin bir de mali yönü var. Her sene devlet geciktirmeden bu borçlarını ödemiş olsaydı bugün 100 trilyon liraya vardığı ifade edilen borç yükü devletin sırtında olmayacaktı. Tabii bunlar %30 basit faizle de olsa, faizle birikmiş borçlar. Her sene ödemiş olsaydı 100 trilyon değil, bugüne kadar diyelim 20-30 trilyon kadar faizsiz ödemiş olurdu ve her sene bunun 4-5 trilyonunu ödemek suretiyle herhangi bir yük teşkil etmeyecek şekilde kolayca bu borçlar tasfiye edilirdi. Daha da önemlisi, Türkiye hukuku ciddiye almalıdır. Devlet, malını mülkünü aldığı insanın, kanununu alacağını ödemek mükellefiyetini hissetmelidir. Bunu yapmıyorsa, devlet olma vasfını kaybeder. Bunu yapmıyorsa, halk nazarında itibarını kaybeder. Bunu yapmıyorsa, devlet zaafa düşer. Bunun devlete, bu karar vesilesiyle hükümete hatırlatılmış olması, bana göre Türkiye'ye yapılmış çok büyük bir hizmettir. Ciddi bir vatandaşlık görevini de yaptığıma inanıyorum, bir avukat ve hukukçu olarak.

Korkut: İsterseniz olaya dönelim; ilk önce olayı bir Türkiye aşamasıyla, daha sonra da mahkeme aşamasıyla anlatırmısınız?; Avrupa Mahkemesi neye dayanarak karar verdi, buna da giriş yapmış oluruz.

Berzeg: Olay şudur: Samsun'da Altınkaya Barajı'nın yapımına 1979'da başlandı. 1987'de bitti. 1980'den sonra uygulamada enteresan değişiklikler yaptılar. Neden yaptılar, kim akıl etti, bilemiyorum. Yani, kanunlar o değişiklikleri yapmalarını gerektirmiyor. 1980'den sonraki uygulamada baraj yapımlarında barajın inşaatı bittikten sonra su tutuluyor, göl haline getiriliyor, ancak devlet kamulaştırma bedelini ödemiyor. 1980'den önce böyle değildi. İn-

sanlar çaresiz bir şekilde bankalara, ona buna başvurmak suretiyle suda boğulmamak için yerlerini terk ediyorlar. Kamulaştırma parası sonra ödeniyor. Evvela bunun yasal temeli yok, mevzuatta bir değişiklik neticesi bu böyle olmuş değil, burada bir haksızlık var ve bu tamamen zihniyet değişikliğinin yarattığı haksızlık. 1980 öncesinde fizibilite tekniği bakımından, kamulaştırma maliyeti de proje maliyeti içindeydi. Kamulaştırma bedelinin proje maliyeti içinde olması nedeniyle, kamulaştırma bedelleri ödemezse inşaatı devam edilemiyordu. Her nedense, kim akıl ettiyse kamulaştırma bedellerini proje maliyeti içinden çıkardılar. Bu fizibilite tekniği bakımından da yanlıştır. Çünkü o da bir maliyet unsurudur. Neden çıkardılar, kim akıl etti bilmiyorum. Sanki inşaatla hiç ilgili olmayan veya bir maliyet unsuru değilmiş gibi umumi bütçeye bağladılar. Şimdi birileri akıl etti, ama bu akıl edenlerin de çok akıllı, çok şey bilen insanlar olduğunu kabul etmiyorum. Ben devleti biliyorum, hukukçuyum, 35 yıllık tatbikatçuyum, devletin mevzuatını da biliyorum. DPT'de çalıştığım dönemler oldu. Fizibilitenin nasıl yapılmasını, yatırımda tercihin nasıl olması gerektiğini falan da hayat tecrübemle biliyorum.

Neyse, bu değişiklikler sonucunda mağduriyet arttı, örneğin Altınkaya Barajı'yla ilgili kamulaştırmalarda bu değişikliklerin zararını gördük. Bu barajın özelliğini anlatayım; Türkiye'nin en yoğun tarım yapılan, vadileri çok verimli bir yerde kuruldu, baraj. Malum ırmak vadisi sulanır, çukurda, verimli alanlardır. Altınkaya Barajı'nın kurulduğu alandaki en önemli ürün de pirinçtir, Türkiye'de Tosya pirinci denir. Onun istihsal edildiği yer baraj sahasında kalan alanlardır, Tosya ise pazarlama yeridir. Onun için Tosya pirinci olarak bilinir. Ama asıl Altınkaya Barajı'nın olduğu yerde üretilirdi, yani bu alanların büyük bir kısmı Altınkaya Barajı'nın göl alanında kaldı. Çift mahsul alınabiliyordu. Çok küçük arazilerde gerçekten rahat geçinebiliyorlardı buradaki insanlar. Tabii, baraj kamulaştırmaları, diğer kamu-

laştırmalardan da farklı, yani işin çok geniş sosyal boyutu da var. Baraj kamulaştırmalarında, yalnız mülkü elinden alınmıyor insanın; evi, ocağı, sosyal çevresi yani tüm yaşantısı, tüm geçmişi, tüm hatırası, tüm arazisi ve mesleği - çünkü mesleği çiftçilik başka iş bilmiyor- elinden alınıyor. Bu, çok düşünülmesi ve üzerinde durulması gereken bir sosyal tablo. Tabii, sosyal güvenlik Türkiye’de tarım kesimine henüz ulaşmış değil, yaşlı adam kendisi tarlasında çalışamazsa, ortağı yarıcıya vermek suretiyle yine geçinebilir köyünde kalırsa. Ama bu adamın emeklilik hakkı yok, sağlık sigortası yok, arazisinden mahrum kaldığı takdirde, elinde üç beş kuruş varsa doktora gidebilir, yoksa açlıktan ölmeye mahkûm. Allah kulunu aç bırakmaz inancı vardır, ama insanlara hakları tam verilmediği takdirde, ancak Allah’ın lütfuyla geçinebilir hale getiriliyor insanlar. Sosyal boyutu da böyle. Bu sebeple baraj kamulaştırmaları milletlerarası bazı gönüllü insan hakları kuruluşlarının da izlediği konulardır. Diğer kamulaştırmalar için bu söz konusu değil. Merkezi Almanya’da olan FIYAN bu kamulaştırmaları ayrıca izler. İhtisas alanı budur. Bu arada FIYAN’ın raporlarına göre, hukuka adalete ve insan haklarına uygun uygulama yönünden Hindistan’ın Türkiye’den çok daha ileri olduğunu; oraya ait raporları Türkiye’deki uygulamayla kıyaslamak suretiyle söyleyebilirim. Avrupa İnsan Hakları Divanı’nda sonuçlanan davanın davacısı olan müvekkilim Sariye Akkuş, 1987’de baraj inşaatı bittikten sonra mülkü kamulaştırmalardandır. DSİ Genel Müdürlüğü’nce kamulaştırma işlemi 1987’de gerçekleştirilmiştir. 1986’da baraj kamulaştırma alanında bir çalışma yaptırılmıştır. Ege Ziraat Fakültesi’nin Zirai Ekonomi kürsüsünden Prof. Dr. Ali Aras, Prof. Dr. Emin Işıklı, Doç. Dr. Kezban Konak’ın da dahil olduğu, 7-8 kişilik bir ciddi zirai ekonomistler ve akademisyenler ekibi baraj mahalline götürülmek suretiyle bu araziler kaç para eder çalışması yaptırılmıştır. Ege Ziraat Fakültesi’nin metrekafe başına tespit ettiği ortalama fiyatlar 3200-4000 lira arasındaydı. Devletin dürüst hareket

etmesi halinde, bu bilim kurumunun tespit ettiği rakamların altında bir bedel ödememesi lâzımdı. Kaldı ki, yöre çiftçilerinin yukarıda da değindiğim gibi, kaybettikleri ya da uğradıkları bir sürü zarar var. Manevi zararlar bu tespite hiç dahil edilmiyor, ama hiç değilse mülkünün bedelini tam ödemek lazım. Oysa yapılan ilk ödeme 800 liradır. Tespit edilenin dörtte biri kadar. Ve bu bile bile yapılan bir haksızlıktır. Ben, o raporun mahkemelere celbi için tespit davası açtım. DSİ gizliyordu. Hakimleri, tazyik tehdit etmek suretiyle, hatta birisi hakkında, bir başka iddiayla, “sen devletin gizli raporunu nasıl istiyorsun” diye tahkikat açtırmak suretiyle sindirdiler. Neticede, mahkemeler kamulaştırma bedelini Ege Ziraat Fakültesi’nin tespit ettiği gerçek değerlere kadar değil de onun yarısı kadar arttırılmasına karar verebilmiştir.

Korkut: Hakimler, Ege Ziraat Fakültesi tarafından hazırlanan raporları görebildi mi?

Berzeg: Hakimlere gizli olması nedeniyle verilmedi ki. Bu devlet sırrı değil ki, devlet parasıyla devlet üniversitelerine yaptırılmış bir çalışma. Ama, devlet sırrıdır diye baştan itibaren vatandaşın hakkını gaspetme inadını ortaya koydular. Bizim aldığımız bedel arttırma kararları da, bu tazyik yüzünden, maalesef tam hakkaniyeti temin edecek ölçüde olmadı. Çünkü hakimler çekiniyor, bilirkişiler çekiniyor. Tazyik altındalar, hepsi devlet memuru.

Korkut: Ama asıl önemlisi de galiba gerçek fiyatlardan düşük tutulan bu tazminatların da devlet tarafından ödenmemesi.

Berzeg: 1989’dan itibaren kararlar alındı. Temyizden geçti, kesinleşti. İcraya veriliyor, hiçbiri ödenmiyor. Enflasyon %80, 1994-95 arasında mürekkep olarak %150 civarında. Türk hukukuna göre, kararlar kamulaştırmanın yapıldığı yıl itibariyle, o yılın kriterlerine göre bağlanır. Netice itibariyle hesabını yaptım ben, 5 yıl gecikmeyle %30 basit faizle ödenen para enflasyona göre ödenmesi gereken

gerçek paranın, dolar bazında ele alındığında, %9 veya %10'u kadar oluyor. Yani devlet, kamulaştırma bedelinin %90'ını enflasyon yoluyla gaspetmiş oluyor. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurmadan evvel iç hukuk yerlerine açtığımız davalarda, bu durumun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırılığını iddia ettik. Bunları düzeltme taleplerinde bulunduk. Bunların hepsini yargı reddetti.

Korkut: Onlar daha çok tazminat miktarını arttırmaya yönelikti, öyle değil mi?

Berzeg: Faiz bakımındandı.

Korkut: Devletin ödemediği borçlarına %30 faiz ödenmesi uygulamasının dayanağını ne teşkil ediyor?

Berzeg: 3094 sayılı kanun.

Korkut: Bu devletin tüm borçları için geçerli bir kural mı? Mesela devlet için çalışıyorsanız, bir ödeneğiniz var, onu da zamanında alamadınız...

Berzeg: İşçiler için değil, onlar için de özel hüküm var. İşçi alacakları için de yüksek faiz ödeniyor.

Korkut: Bu %30'luk faizin üzerine çıkılması hiçbir zaman olanaklı değil mi?

Berzeg: Yalnız şu var, Borçlar Kanunu'nun 105. Maddesinin malum hükmü var. Munzam zarar dediğimiz, faizle karşılanmayan zararların ayrıca tazmin ettirilmesine imkân veren bir hüküm bu. Zaten biz mahkemelerden, Borçlar Kanunu'nun 105. Maddesine göre, enflasyon şu kadardır tespitini yapıp faizle karşılanmayan zararın tazminini istedik. Ama Yargıtay devlet borcu bakımından bu isteğimizi kabul etmedi. Kabul etmemesinde de aslında şu var: Türkiye'de hakimlerimizin pek çoğu "devlete ben daha az parayı nasıl ödetirsem, devletin menfaatini temin ederim"i tercih ediyorlar. Aslında bu devletin menfaatini doğru takdir edememektir. Tarafsız, adil yargılamaya

görevi düşüncesine de sığmaz ama devlet menfaatini değerlendirme bakımından da yanlış bir uygulama bu. Kıdemli, son derece kıymetli bir avukat ağabeyimiz, kendisi biraz sosyalist eğilimli olmasına rağmen, T.C devleti, hazine yararı zihniyeti yüzünden batacak derdi.

Korkut: Yani, hakimlerimizin genel kanaatine göre kamu yararı hazine yararıyla eşitleniyor. Uzun vadeli düşünceden çok kısa vadeli denkleştirme hesabına dayalı bir anlayış hakim oluyor. İnsanların hakları çiğneniyor, hukuk devleti ilkesi zarar görüyor, ama hazinenin o yılki bütçesi toparlanıyor.

Berzeg: Ben, devletin 5 milyon lira menfaatine şu veya bu şekilde temin edeyim de, var-sın insan hakları çiğnensin, hukuk düzeni çiğnensin, vatandaşın devlete güveni sarsılsın onun önemi yok. Bir kararı temyiz edersiniz ve bazen o kuşku doğar. Acaba Yargıtay bu dosyayı doğru tetkik etti mi, Danıştay doğru tetkik etti mi, kuşku doğar. Ama bir hususta kuşku doğmaz. Dosyalarda çok sağlam harç hesabı yapılır. Devletin beş kuruş harcı büyük bir titizlikle hesaplanır. Bir vatandaşın hayatının da bağlı olduğu milyonlarca liralık hakkının çok fazla önemi yoktur. Yargı görevinden ziyade devlete tahsildarlık yapmanın daha ön plana alındığı intibamı verecek bir sürü yargı olayıyla, bütün avukatlar meslek hayatları boyunca karşı karşıya gelirler. Tabii, bu doğru bir düşünce, çağdaş bir düşünce değil. Neticede, bizim davamız malum gecikme yüzünden enflasyona maruz kalan ve yıllık %30 basit faizle karşılanmayan zararının manevi zararlarla birlikte tazminine ilişkindir. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yaptığım Sariye Akkuş başvurusu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı'ndaki onun devamı olan dava lehte karara bağlanmıştır. Bu durumdan zarar gören yalnız Altınkaya Barajı'nda 17 bin insandır. Atatürk Barajı'nda sanıyorum 70-80 bin insandır. Karakaya'da da bir o kadardır. Son olarak, son on senede Türkiye'de 200 bin kişi asgari bu şekilde muhacir edilmiştir. Gümüldür Barajı'nda,

mülkü baraj gölü altında kalan ve çok az bedel takdir edilmiş olan vatandaşlar aç kalıyorlar. Aç kaldıkları için ıssız Yunan adalarına -bunlar yörenin köylüleri, yani herhangi bir siyasi maksatları yok- kaçak gidiyorlar, orada iş buluruz belki çalışırız diye. Yunan polisi yakalıyor, Türkiye'ye iade ediyor. Savunmaları şu: Devlet malımızı mülkümüzü aldı, çok az bedel verdi, birkaç ayda tükettik biz bunu, aç kaldık, biz de belki orada iş buluruz diye kaçak gittik, oradan da iade edildik. Biz açız diyorlar. Türkiye insanları bu hâle getiren devlet olmamalı. 1980 sonrası zihniyet değişikliği şöyle rakamsal sonuçlar yarattı: 1980 öncesi Keban barajında kamulaştırmanın payı tüm maliyet içinde %40 dolayında veya %40'a yakındı. 1980'den sonra yapılan barajlarda bu pay %5 dolayına düştü. Dava bedelleri dahil. Şimdi, maliyetin içinde %5'lik nisbetle vatandaşın bu şekilde mağdur edilmemesi lazım. Artı, 17 bin insana ödenen tüm kamulaştırma bedeli, müteahhide ödenen kârın çok altında bir rakam tutuyor, bu baraj inşaatlarında. Yani müteahhide asgari tüm maliyetin %10'u kadar bir kârı devlet rahatlıkla ödüyor. 17 milyon insanın mülk bedelini, hayatının bedelini ise ödememekte direniyor. Bu da devlet idrakine uygun bir davranış, hesap tarzı değil. Yine Altınkaya Barajı'yla ilgili rakamları vereyim. Senede 17 milyar kwatt/saat elektrik üretiyor baraj. Bunun perakende satış bedeli 120 milyon dolar civarındadır. 17 bin insana ödenmiş olan tüm kamulaştırma bedeliyse, bugüne kadar mahkeme kararlarına bağlı ödemelerle birlikte 30 milyon doları bulmamıştır. Yani devlet barajın 2-3 aylık kârını daha tahsis etse mağduriyeti sona erdirecek. 10 yıldan beri çalışıyor baraj. 10 yıldan beri 1.2 milyar dolar devlete para veya elektrik üretmiş, bunu da devlet satmış. Perakende satış fiyatları itibarıyla söylüyorum. Devlet 17 bin insanın işgal ettiği mülk ve söndürdüğü hayatın karşılığında çok büyük kâr sağlıyor, hem de haksız faizle. Bu haksızlığın da halk tarafından, millet tarafından kabul edileceğini de sanmıyorum.

Korkut: Bu durum, bırakın Avrupa İnsan Hakları Divanı'nı en başta Türk halkının adalet duygularına ters.

Berzeg: Şimdi Levent Bey, genel olarak söyleyeyim baraj kamulaştırmaları konusunda yaratılan sonuçlar 65 milyonluk Türk milletinin adalet duygusuna aykırıdır. Şayet devlet mahkemelere falan gitmeden şunu söyleseydi: "Ey vatandaşlarım, siz bu elektriği kullanıyorsunuz, hayatınızı rahatlatıyorsunuz, nimetinden istifade ediyorsunuz, biz bu elektrik için 17 bin insanın malını mülkünü elinden aldık, gönünüzden kopanı verin" deseydi, 65 milyon gönüllü olarak haklarının tamamını cebinden çıkarır verirdi. Şunu ifade edeyim, bu alandaki adaletsizliği 65 milyon insanımız bilmektedir. Teorik olarak, Türk mahkemeleri Anayasa'ya göre Türk milleti adına karar verirler. Avrupa İnsan Hakları Divanının kararı ile bu alandaki Yargıtay'ın kararını karşı karşıya getirirsek ve televizyonlarla 65 milyona anlatsak durumu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın kararı mı, Türk milleti adına kendi mahkemelerimiz tarafından verilmiş karar mı adalet düşüncesine daha uygundur desek, halkımızın %90 veya %100'ü Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın verdiği karar daha uygundur diye kanaatini izhar edecektir.

Korkut: Bu şu açıdan da önemli hukukun gözünde devletle özel kişi arasında fark olması, Türkiye'de bu yaratılıyor.

Berzeg: Fark var. Hukukta fark yok ama uygulamada var.

Korkut: Zaman zaman hukukta da oluyor ne yazık ki kanunlar düzeyinde.

Berzeg: Hukukta da oluyor ama uygulamada daha ziyade var, daha belirgin.

Korkut: Bir şey daha var, ona da son olarak değinelim. Dışarıdan verilmiş bir kararlar bir ülkede özgürlükleri korumak mümkün mü, yoksa bu "dışarı", "içerisi" ayrımı artık kaybo-

luyor mu? Çağımızda hukuk düzenleri birbirlerini gözetmek zorunda, bu bağlamda Avrupa mahkemesinin verdiği kararı “dışarıdan verilmiş bir karar” olarak nitelendirmek ne derece mümkün?

Berzeg: Onu iyi hatırlattınız. Bundan on, yirmi, elli sene önce geçerli olan devlet hakimiyeti kavramı dünyada kalmadı. Dünyada kalmadığına göre biz de er geç dünyaya uymak ya da uydurulmak durumundayız. Uymazsak, dünyayı kavramazsak, bizim dediğimiz doğru dersek, bir biçimde bizi tazyik eder dururlar. Bunun Türkiye'nin zararına olacağını, yani medeni dünyaya uymanın genel olarak Türkiye'nin zararına olacağını, ben kabul etmiyorum. Medeni dünyaya uymak hukukuyla, ekonomiyle, şusuyla, busuyla, anlayışıyla, zihniyetiyle genel olarak Türkiye'nin menfaatinedir.

Aksi halde Türkiye dünyanın düşmanı bir

ülke haline gelir. Türkiye'yi boğarlar. Haksız da ol-mazlar. Şu veya bu biçimde ekonomisine am-bargo koyarlar, şunu yaparlar, bunu yaparlar, Türkiye'nin zararına olur. Bunun örneği bana göre 1839 Gülhane Hattı Hümayunu veya Tan-zimat Fermanı'dır. Şayet onu Padişah öyle düşündüğü için yapmışsa Osmanlı Devleti için çok iyi bir şey yapmıştı. Yok dışarının tazyikiyle yapmışsa, dışarıdan onun yapılması için, Osmanlı'yı tazyik etmiş olanlar, Osmanlı'ya büyük hizmet yapmışlar, Osmanlı'nın çağdaşlaşması, modernleşmesi yolunu açmışlardır.

Korkut: Bize zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederiz.

Berzeg: Ben de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu kararını sayfalarınıza taşıdığımız için teşekkür ederim.

Kimlik, Söylem ve Siyaset

Doğu-Batı Ayrımında Refah Partisi Geleneği

İhsan D. Dağı

Kitap, RP kimliğinin kurucu unsurlarından birisi olan RP geleneğinin dünyayı ve dünya ile ilişkileri nasıl gördüğü üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda Doğu-Batı sorun-salına (veya temel tercihinine) RP'nin verdiği cevabın sadece Türkiye'nin dış politika yöneliminde esaslı bir sapma önermekle kalmayıp, RP kimliğinde ve hatta iç politika önerilerinde de oldukça belirleyici bir rol oynadığı iddia edilmektedir.

İmge Kitapevi

Tel: 312/419 46 10 - 419 46 11 Faks: 312/425 65 32